

Θα δημοσιευθεί στο 1^ο τεφ.
Επικρίσι, Τχ. Ιαν. 2000

Βενετία Αποστολίδου

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΚΟΛΑΣ
26.7.1927 - 12.11.1999

Η ατέλειωτη γραφή τελείωσε οριστικά;

Ο Νίκος Μπακόλας έφυγε ήσυχα, νικημένος από μια τρομερά επιθετική αρρώστια που τον λύγισε μέσα σ' ένα μήνα. Τον πήρε ένας ανεμοστρόβιλος και μας άφησε άφωνους, οδυνηρά έκπληκτους, ανίκανους να συνταιριάσουμε μέσα μας τις εικόνες από τις ζεστές φθινοπωρινές μας συναντήσεις με την τελευταία χειμωνιάτικη. Τι μεσολάβησε, πότε χτύπησε το κακό, πόσο καιρό δούλευε ύπουλα, δε θα το μάθουμε ποτέ. Τώρα δεν έχουμε παρά να βυθομετρούμε την απώλεια. Για τους στενούς του φίλους, η θερμή παρουσία του, η ασφάλεια και η σταθερότητα που έδινε η φιλία του, η ανθρωπιά που διαχεόταν από όλη του την ύπαρξη, δεν αντισταθμίζονται με τίποτα.

Γιατί ο Νίκος είχε μια σπάνια ιδιότητα που τον έκανε αξιαγάπητο φίλο αλλά ταυτόχρονα και σπουδαίο συγγραφέα: ένα βαθύ, χωρίς όρια, ενδιαφέρον για τους ανθρώπους και τα πάθη τους. Ενδιαφερόταν για τα πιο μικρά ζητήματα της καθημερινής ζωής έως τα πιο μεγάλα, για ανθρώπους που ήξερε αλλά και για άλλους που του ήταν εντελώς άγνωστοι. Ακουγε με μεγάλη προσοχή, παρατηρούσε τις πιο ασήμαντες αλλαγές της διάθεσης, θυμόταν λεπτομέρειες και ήταν πάντα πρόθυμος για ατέλειωτες συζητήσεις γύρω από ανθρώπινες ιστορίες. Δεν εξιδανίκευε τους ανθρώπους, δεν τους πίεζε, ήταν έτοιμος να κατανοήσει τα πάντα και άφηνε τον χρόνο να χωνέψει τις πίκρες, τις απογοητεύσεις. Ο δικός του τρόπος ήταν η σταδιακή αποκάλυψη, με πισωγυρίσματα και εκπλήξεις, μια τακτική που ακολουθούσε και στα βιβλία του και φαίνεται ότι την απολάμβανε και στην προσωπική του ζωή. Ήταν άνθρωπος της μακράς διάρκειας, οι παλιοί φίλοι, η ζωή του παρελθόντος, οι αναμνήσεις, είχαν πάντα προτεραιότητα στο νου και στην καρδιά του' κι όμως αυτό δεν τον εμπόδιζε να είναι ολόκληρος στο παρόν, δεν ενοχλούσε καθόλου εμάς, τους όψιμους φίλους των τελευταίων δέκα μόλις χρόνων.

Ο Νίκος ήταν γεννημένος αφηγητής. Είχε τις ιστορίες μέσα του, τις δούλευε για χρόνια κι όταν ερχόταν η κατάλληλη στιγμή τις έγραφε με μια πνοή, χωρίς να διστάζει, υπακούοντας στο δικό του μυστικό ρυθμό. Οι ιστορίες του είναι ριζωμένες στη Θεσσαλονίκη, όχι λόγω κάποιας απόφασης ή ενός αόριστου θαυμασμού για την πόλη αλλά γιατί δενόταν τρομερά με τον χώρο που ζούσε. Η δουλειά του εξάλλου ως δημοσιογράφου, από το 1952 ως το 1986, του έδωσε την ευκαιρία να ζήσει έντονα την κοινωνική και πολιτισμική ζωή της πόλης, να διασταυρωθεί με πλήθος ιστορίες που οπωσδήποτε τροφοδότησαν την πεζογραφία του. Η αγάπη του για το θέατρο, αποτελεί την άλλη πλευρά του ίδιου νομίσματος, του ενδιαφέροντος για τα ανθρώπινα πάθη, όχι πλέον κρυμμένα στις σελίδες, αλλά παρασημένα πάνω στη σκηνή. Υπηρέτησε το θέατρο ως θεατρικός κριτικός για πολλά χρόνια αλλά και από υπεύθυνες θέσεις του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος, οι άνθρωποι του οποίου τον θυμούνται με πολλή αγάπη, όπως φάνηκε τη μέρα που τον αποχαιρετούσαμε.

Η πρώτη περίοδος του πεζογραφικού του έργου, η νεανική, σημαδεύεται από μία σειρά διηγημάτων που αυτές τις μέρες κυκλοφόρησαν

από τις εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, με τίτλο *Χρονιές άγιες και άγριες* και από το μυθιστόρημα *Μην κλαις, αγαπημένη* (1958) που θα κυκλοφορήσει σύντομα σ' επανέκδοση. Όσο κι αν είναι πρωτόλεια, τα γραπτά του αυτά διακρίνονται από τη φροντίδα για την τεχνική και από την αίσθηση της ανθρώπινης αδυναμίας, των αδιέξοδων καταστάσεων, της αναπόφευκτης συντριβής.

Η συγγραφική πορεία του Νίκου ήταν αργή, με μεγάλα διαστήματα κυοφορίας, λόγω και της έντονης επαγγελματικής του δραστηριότητας αλλά, κυρίως, γιατί χρειάστηκε πολύ χρόνο για να μπορέσει να αγγίξει τα θέματα και τις εμπειρίες που πραγματικά τον έκαιγαν. Με τον *Κήπο των πριγκίπων* (1966) αρχίζει η περίοδος της ωριμότητας και η σύνθεση μιας τετραλογίας που συμπληρώνεται με τη *Μυθολογία* (1977), τη *Μεγάλη Πλατεία* (1987), και την *Καταπάτηση* (1990). Ωστόσο και η *Ατέλειωτη γραφή του αίματος* (1996) συνεχίζει και ολοκληρώνει τον ίδιο κύκλο ιστορικών γεγονότων και αισθημάτων. Του χρειάστηκαν τριάντα χρόνια συγγραφικής δουλειάς, που σημαδεύτηκε από τον συνεχή πειραματισμό με τις αφηγηματικές τεχνικές και τη δομή του μυθιστορήματος, την πάλη με την ποιητικότητα της πρόζας, με τον σκοτεινό κόσμο των ονείρων και της ιστορίας, για να επεξεργαστεί στη συνείδησή του, να μεταπλάσει και να αποδώσει λογοτεχνικά, στη *Μεγάλη Πλατεία*, τον κεντρικό κορμό των βιωμάτων του, που εκκινούν από τα δεινά του πολέμου και της Κατοχής και οξύνονται δραστικά με τον Εμφύλιο και τη μετεμφυλιακή εποχή. Η *Μεγάλη Πλατεία* είναι επίσης ένα μοντέρνο μυθιστόρημα πόλης με την έννοια ότι αναπλάθει, μέσα από μια σύνθετη μυθοπλασία, το αστικό τοπίο, την ιστορία, τους ανθρώπους, το χαρακτήρα και το ύφος της Θεσσαλονίκης. Τελικά, η τετραλογία χαρακτηρίζεται από την συγκινητική επιμονή να ανιχνευθούν, με όλους τους δυνατούς αφηγηματικούς τρόπους (που αποσκοπούν στη μείξη του υποκειμενικού και αντικειμενικού και στη διαλεκτική της συνείδησης με τον έξω κόσμο) οι ποικίλες σχέσεις του ατόμου με το περιβάλλον του, η ατομική και η συλλογική μνήμη, η διαμορφωτική επίδραση του χρόνου πάνω στους ανθρώπους και τα πράγματα.

Μόλις ολοκληρώθηκε η τετραλογία, ξεκίνησε με την *Κεφαλή* (1994) ένας νέος κύκλος, ο οποίος συνεχίστηκε με το *Μπέσα για μπέσα ή ο άλλος Φώτης* (1998). Η γλώσσα του απεκδύθηκε την αστική, μοντερνιστική της υφή προς όφελος μιας λαϊκότεροπης, παραμυθώδους αφήγησης, κρύβοντας καλά στο βάθος την λογιότητά της και διατηρώντας ταυτόχρονα, και ίσως ενισχύοντας απρόσμενα, την εσωτερικότητά της καθώς την επέκτεινε προς το μεταφυσικό, το μαγικό, το μοιραίο, το ανεξήγητο φαινομενικά. Η αλλαγή αυτή της γλώσσας συνοδεύτηκε από τη μετατόπιση στο χώρο, από την πόλη προς την ύπαιθρο, από τους αστικούς κήπους, τις πλατείες, τους δρόμους, τα σπίτια και τα δωμάτια σε σπηλιές και σε στάνες, σε πηγές και σε δάση, με άφθονο γύρω το χιόνι, τη βροχή, το κρύο της Μακεδονίας. Μέσα από την αλλαγή του σκηνικού και της γλώσσας, τα θέματα παραμένουν ίδια: η πάλη του ατόμου με τις εξωτερικές πιέσεις και η ακολουθία ενός δρόμου λίγο πολύ μοιραίου, η αφοσίωση, η πίστη και η απιστία, η αξιοπρέπεια και η ήττα, ο έρωτας και ο θάνατος, οι ανεπούλωτες πληγές και η αγωνιστικότητα. Οι δύο κύκλοι ωστόσο τέμνονται και στην τομή βρίσκεται η *Ατέλειωτη γραφή του αίματος* καθώς έχει θεματικά στοιχεία της τετραλογίας αλλά τεχνοτροπικά και υφολογικά στοιχεία του δεύτερου κύκλου.

Το έργο του Μπακόλα έχει αναγνωρισθεί ως ένα από τα σημαντικότερα της μεταπολεμικής μας λογοτεχνίας, για τη συμβολή του τόσο στη λογοτεχνική μετάπλαση κορυφαίων συλλογικών βιωμάτων, όσο και στην ανάπτυξη της τέχνης του νεοελληνικού μυθιστορήματος. Την ώρα που γράφω αυτές τις γραμμές, πληροφορούμαι ότι του απονεμήθηκε το βραβείο Balcanica για το *Μπέσα για μπέσα*. Προστίθεται στα τρία προηγούμενα που έχει λάβει, το βραβείο Plotin για τη *Μυθολογία* και δύο κρατικά βραβεία μυθιστορήματος, για τη *Μεγάλη Πλατεία* και για την *Ατέλειωτη γραφή του αίματος*. Το έργο του είναι βέβαιο πως θα μελετηθεί σε περισσότερο βάθος στο μέλλον, οι αναγνώστες που το αγάπησαν θα πληθύνουν κι εμείς, οι φίλοι του Νίκου, θα θυμόμαστε τις τόσες ευφρόσυνες στιγμές που μοιραστήκαμε και θα τον ψάχνουμε, μάταια, στις σελίδες του.